

## **DRUŠTVENO-ETIČKI ZNAČAJ »GENIJA ŽENE« I NJEGOVE TEMELJNE KARAKTERISTIKE**

Marijo VOLAREVIĆ

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu  
Zrinsko-frankopanska 19, p.p. 329, 21 000 Split  
mvolarevic@kbfs-st.hr

### **Sažetak**

Autor u četiri dijela nastoji promišljati o etičkoj dimenziji »genija žene«, posebno o njegovoj važnosti za današnje suvremeno društvo. Društvo koje je pod snažnim utjecajem etičkog individualizma i relativizma, konzumerističke i hedonističke kulture, u realnoj je opasnosti izgubiti iz vida ono najbitnije, a to je sam čovjek. U prvom dijelu autor se kritički osvrće na povijesno marginalni društveni položaj žene. Uspoređujući ga s današnjim društvenim položajem koji je mnogo bolji u odnosu na prošlost (ali ne dovoljno), autor ističe kako se još uvijek osjeća snažna potreba rehabilitacije žene u društvu, odnosno potreba većeg vrednovanja ženine specifičnosti i vlastitosti. Žena, kako donosi autor u drugom dijelu, preko svojih vlastitosti utemeljenih na njezinu specifičnom ženskom »geniju«, može uvelike pridonijeti potrebnoj društveno-etičkoj obnovi. U tom kontekstu autor u trećem i četvrtom dijelu analitičko-sintetičkom metodom, oslanjajući se ponajviše na tekstove Ivana Pavla II., a dijelom i Benedikta XVI., specificira u čemu se sastoji društveno-etički značaj »genija žene« i koje su njegove temeljne karakteristike.

*Ključne riječi:* društvo, etika, patrijarhat, emancipacija, »genij žene«, ljubav.

### **Uvod**

Posljednjih nekoliko desetljeća Katolička crkva sve više naglašava važnost uloge žene, ne samo u privatnoj sferi, tj. u obitelji nego i društvenoj, tj. u ekonomiji, politici, obrazovanju, itd. Počevši od pape Pija XII., Crkva suočena s emancipacijom žene u društvu – od početnog straha uzrokovanog promjenama koje je emancipacija žene u društvu proizvela – postaje sve više svje-

sna novih pozitivnih mogućnosti koje žena može ponuditi svim društvenim sferama. Najveći zamah promišljanju o ulozi žene, važnoj ne samo za obitelj nego i društvo, dao je papa Ivan Pavao II. Njegovo apostolsko pismo *Mulieris dignitatem* i nakon dvadeset pet godina od izlaska ne gubi na svojoj aktualnosti: bilo za ispravno vrednovanje i tumačenje dostojanstva žene bilo za pozitivno vrednovanje uloge i važnosti žene za društvo, osobito njezina »genija«. Uz bok tome papinu pismu stoji i njegovo *Pismo ženama* upućeno povodom IV. svjetske konferencije o ženi u Pekingu.

U navedenim pismima, ali i mnogobrojnim njegovim porukama, a osobito snažna i vrijedna spomena je *Poruka upućena ženama povodom Svjetskog dana mira 1995.*, može se iščitati blizina i senzibilnost pape Ivana Pavla II. za sve poteškoće koje je žena proživjela i koje proživljava u društvu. No, s druge pak strane, može se iščitati i papin veliki optimizam i vjera u ženu kao onu koja je sposobna preko svojih ženskih vlastitosti (urođenih sposobnosti) donijeti nove vrednote značajne za etičku preobrazbu društva. Upravo u tom pravcu papa Ivan Pavao II. poseban naglasak stavlja na »genij žene« i u njemu vidi neiskorišten etički potencijal od kojeg bi mogla prosperirati ne samo žena, nego i čitavo društvo. Možemo spomenuti da također i papa Benedikt XVI., trgom svoga prethodnika, u pojedinim govorima nastavlja promovirati proročku i etičku dimenziju »genija žene«. U tom kontekstu analizirajući tekstove koji govore o »geniju žene«, namjera ovog rada jest otkriti u čemu se sastoji njezina društveno-etička važnost kao i koje su njegove temeljne karakteristike.<sup>1</sup>

## 1. Od društvene marginalizacije do društvene rehabilitacije

Već od samih početaka zapadne civilizacije, počevši od antike, kao i tijekom kršćanske tradicije, ženini društveni status bio je marginaliziran. Više je tomu razloga, no onaj temeljni svakako stoji u činjenici da se ženu već od Aristotela tumačilo kao nepotpunog čovjeka (*femina est mas occasionatus*). Kao posljedica takvog tumačenja dugi niz godina vladalo je uvjerenje kako žena nije na istom stupnju dostojanstva ljudske osobe kao što je to muškarac. Istina, bilo je spo-

<sup>1</sup> Autor članka u svojoj doktorskoj disertaciji definirao je »genij žene« kao »bitnu stvarnost koja pripada svakoj ženi, kao njezino stanje-*habitus*, kojim ona izražava svoj način djelovanja, svoje biti-žena, sa svijetom i s drugima u svakodnevnici« (Marijo VOLAREVIĆ, »*Nuovo femminismo*« secondo Giovanni Paolo II: *La donna nella costruzione di una nuova etica per un nuovo mondo*, Roma, 2010. 111–112). Na temelju te definicije kao i drugih promišljanja do kojih je autor došao u svojoj disertaciji proučavajući »geniji žene« namjera ovog rada jest otkriti u čemu se sastoji »genij žene« (karakteristike) i kakva bi bila njezina društveno-etička važnost.

radičnih slučajeva tijekom povijesti kada je društveni status žene bio veoma cijenjen i poštovan, osobito u pojedinim privilegiranim staležima kao što je plemstvo i redovništvo, no s obzirom na obične žene, tj. na žene koje nisu bile u nekom staležu, žena je i dalje bila na društvenim marginama.<sup>2</sup>

Muškarci su gotovo čitavu povijest čovječanstva držali samo za sebe sva značajnija mjesta moći u društvu. Sukladno tome kreirali su takvo društvo, ali i mentalitet, koji su ženu smatrali nesposobnom za bilo koju značajniju društvenu funkciju. U prvom redu je to bilo zbog njezine fizičke inferiornosti u odnosu na muškarca (ratnik, lovac), nadalje, ženi se pripisivala također i mentalna inferiornost (emocionalno biće nesposobno donositi racionalne odluke) te na kraju i moralna inferiornost (grešnica koja je zavela muškarca). Takav pogled na ženu iznjedrilo je tumačenje prema kojem je jedino njezino djelovanje – za društvo korisno te od društva cijenjeno i priznato – bilo strogo ograničeno na privatnu sferu: rađanje i odgoj djece te briga za starije i nemoćne članove obitelji.

U posljednja dva stoljeća, osobito pod utjecajem triju revolucija (francuske, industrijske i seksualne) koje su svaka na svoj način dale obol većoj i snažnijoj emancipaciji žene, činilo se da će žena uspjeti poboljšati svoj društveni status i biti jednakopravna muškarcu. Ipak, imajući u vidu cjelokupnu situaciju i unatoč svim globaliziranim i emancipiziranim ženskim pokretima, ne može se negirati kako žena i nakon više godina borbe za svoja prava i dalje nailazi na poteškoće u društvenoj sferi. Toga su svjesni različiti suvremeni feministički pokreti koji, shodno svojim različitim programima, nastoje to promijeniti, ali toga je svjesna i Crkva. Tako Ivan Pavao II. u svome *Pismu ženama* snažno upozorava da žene i danas nailaze na prepreke u uključivanju u društveni, politički i ekonomski život te stoga poziva na ostvarenje *istinske jednakosti* u pravima osobe, odnosno na priznavanje svega što se veže uz prava i dužnosti građana unutar modernoga demokratskog uređenja.<sup>3</sup> Drugim riječima, Ivan Pavao II. duboko je svjestan kako žena još uvijek nije ostvarila svoju potpunu i zasluženu emancipaciju u društvu.

Nažalost, iako je ravnopravnost muškaraca i žena u mnogim zemljama zajamčena ustavom, svjedoci smo kako u praksi često to još uvijek nije u potpunosti zaživjelo. Postavlja se logično pitanje: Zašto je to tako? Odgovor je

<sup>2</sup> Više o društvenom položaju žene u povijest vidi u: Giovanni BATTISTA GUZZETTI, *La condizione della donna: storia e principi*, Milano, 1999.; Marijan VALKOVIĆ, Uloga žene u javnom životu europske civilizacije, u: *Bogoslovska smotra*, 60 (1991.) 3–4, 192–208.

<sup>3</sup> Usp. GIOVANNI PAOLO II, *Lettera alle donne* (29. I. 1995.), u: *Acta Apostolica Sedis*, 87 (1995.) 4, 803–812.

širok i kompleksan, kao što je i mnogo uzroka, što svakako zahtijeva jednu širu i dublju analizu. Ipak, spomenut ćemo jedan za ovaj rad bitan uzrok: današnje društvo, odnosno današnje društvene strukture nisu još uvijek spremne ispravno *prihvatiti*,  *vrednovati* i  *priznati* specifičnost žene, a samim time i specifičnost njezine uloge u društvu. To sve ukazuje kako problem nije samo pravni, već da je to i problem mentaliteta,<sup>4</sup> ne samo patrijarhalnog jer on je danas, barem u zapadnoj civilizaciji, nadiđen.<sup>5</sup> Riječ je o novom društvenom mentalitetu koji unatoč svim tehničkim postignućima proživljava svoju duboku krizu: ekonomsku – jasno vidljivu u posljednje vrijeme, ali još više humanu – uzrokovanu dominacijom etičkog individualizma i relativizama te konzumističke i hedonističke kulture. U takvom društvenom okruženju u kojemu se odnosi u prvom redu mjere u tehnološkom i znanstvenom napretku, kroz posjedovanje vlastitih prava, nije ugrožena samo žena i njezin društveni status, već je ugrožen i čovjek, odnosno žena i muškarac zajedno. U današnjem suvremenom društvu može se primijetiti kako je uvelike prisutna *dehumanizacija* društva (gubitak smisla za ljudsko) kao i *depersonalizacija* čovjeka (gubitak smisla za osobu).

U tom smislu, ako je u povijesti patrijarhalno društvo ostavljalo ženu na društvenim marginama, danas, može se slobodno reći, već spomenuta etika relativizma i individualizma zajedno s kulturom konzumerizma i hedonizma ostavlja i ženu i muškarca na marginama čovječnosti. Nažalost, kako upozorava Ivan Pavao II., žena je opet najveća žrtva premisivne i hedonističke kulture, u kojoj ne samo da je se pretvara u objekt, nego je i plodno područje agresivnog muškog šovinizma.<sup>6</sup> U takvoj kulturi promiče se sustavno iskorištavanje spolnosti, ljudsko se biće ne promatra kao osoba, nego kao stvar koju drugi posjeduje ili koju može kupiti. Nadalje, takva kultura ne samo da je u službi egoističkog dobitka i zadovoljstva, koje se u prvi mah očituje u prostituciji, pornografiji, nego se ta diskriminacija žene očituje i u odgoju, izboru zanimanja i raspodjeli poslova.<sup>7</sup>

Ovdje se može slobodno zaključiti kako je kulturna diskriminacija žene povezana s društvenom diskriminacijom. Razlog tomu je jednostavan: ako je

<sup>4</sup> Usp. Marijo VOLAREVIĆ, Novi feminizam i kulturalna promocija žene majke-radnice, u: *Obnovljeni život*, 67 (2012.) 2, 234.

<sup>5</sup> Nitko danas, osobito u zapadnoj civilizaciji, neće negirati da su žene sposobne jednako dobro kao i muškarci obnašati i najznačajnije društvene funkcije, bilo političke bilo ekonomske, ali isto tako nitko neće negirati da unatoč priznavanju jednakopravnosti žene u odnosu na muškarce, one u navedenim područjima i dalje nisu jednako zastupljene.

<sup>6</sup> Usp. GIOVANNI PAOLO II, *Lettera alle donne*, br. 5.

<sup>7</sup> Usp. IVAN PAVAO II., *Familiaris consortio – Obiteljska zajednica. Apostolska pobudnica o zadaćama kršćanske obitelji u suvremenom svijetu* (22. XI. 1981.), Zagreb, 1997., br. 24.

žena prva žrtva novonastale kulturne diskriminacije, i to u prvom redu zbog toga što se u takvoj kulturi zanemaruju relacijski odnosi jer je bitno vlastito zadovoljstvo i vlastita korist, onda je posljedica takve kulture nastajanje društva u kojem glavnu ulogu vodi onaj tko ima moć, a to je još uvijek muškarac.

Stoga, ne bi bilo pogrešno zaključiti kako i današnja etička kriza suvremenog društva svoj temeljni korijen ima možda upravo u relacijskoj krizi muškarca i žene. Nakon svega rečenog treba naglasiti kako u ovom radu nije riječ ni o kakvom pokušaju rekonstrukcije patrijarhalnog društva, nego je jednostavno riječ o potrebi rekonstrukcije odnosa između žene i muškarca. Kako bismo pojasnili, poslužiti ćemo se riječima profesora Špire Marasovića koji, govoreći o potrebi emancipacije očinstva s obzirom na njegovu važnost koju je imalo u patrijarhalnom društvu, kaže sljedeće: »Povratka na staro nema, jer takvo što nije ni moguće. No sve kad bi i bilo moguće, to ne bi bilo ni poželjno, jer ni ono što je i kako je bilo, nije bilo dobro. Zapravo naše suvremene krize dijelom su posljedica i nevaljalih odnosa u prošlim vremenima.«<sup>8</sup> U tom kontekstu može se reći da se radi o nasušnoj potrebi rehabilitacije žene u društvu budući da bez potpune emancipacije žene u društvu, to isto društvo ne može ostvariti svoj potpuni prosperitet jer biva osakaćeno ili bolje rečeno lišeno čitava svog jednog dijela čovječstva, tj. žene. Zbog toga svaka podređenost žene vodi osiromašenju društva, ali i osiromašenju žene i muškarca kao temeljnih jedinki društva.

Nadalje, povijesno gledajući, odnos muškarca i žene postaje problematičan u trenutku kad muškarac želi dominirati nad ženom. Žena je onda prisiljena odgovoriti, braniti se i često u toj obrani poseže za muškarčevim modelima prisvajajući muška obilježja i lišavajući se svojih vlastitosti. Na taj način rastače se ono izvorno i originalno »jedinstvo u dvoje« prema kojem su muškarac i žena pozvani biti prvenstveno *jedno za drugoga*,<sup>9</sup> u svojoj *istovjetnosti*, ali i *različitosti*.

Ivan Pavao II. bio je svjestan negativnih posljedica kako patrijarhalnog društva u kojem je žena getoizirana u privatnu sferu, ali isto tako i današnjih negativnih relacijskih odnosa koji su ženu i muškarca umjesto u prostor dijaloga i suradnje odveli u prostor samosvijesti, otuđenosti i samoće,<sup>10</sup> što se sada jasno zrcali na cjelokupnoj društvenoj situaciji. Ipak, unatoč takvoj

<sup>8</sup> Špiro MARASOVIĆ, *Društvo i Bog. Izabrane teme socijalnog nauka Crkve*, Split, 2006., 273.

<sup>9</sup> Usp. IVAN PAVAO II., *Mulieris dignitatem – Dostojanstvo žene. Apostolsko pismo o dostojanstvu žene i pozivu žene prigodom Marijanske godine* (15. VIII. 1988.), Zagreb, 1989., br. 7 (dalje: MD).

<sup>10</sup> Usp. Iris TIČAC, *Uloga žene u Crkvi i društvu*, u: *Riječki teološki časopis*, 24 (2005.) 2, 390.

situaciji, Ivan Pavao II. nije bio pesimist niti ostavlja ženu u rezigniranom prostoru. Štoviše, u svojoj apostolskoj pobudnici *Christifideles laici* (*Vjernici laici*) povjerava upravo ženi da ona osigura novu moralnu dimenziju kulture, »kulture koja je dostojna čovjeka, njegovog osobnog i društvenog života«<sup>11</sup>. Zato žena zajedno s muškarcem treba preuzeti odgovornost za sudbinu čovječanstva. Ali ta odgovornost nije u potpunosti identična odgovornosti muškarca budući da svatko od njih ima svoje prirodene vlastitosti i sposobnosti<sup>12</sup> preko kojih treba djelovati, budući da: »ženskost ostvaruje 'ljudskost' kao i muškost, ali na drugačiji i komplementaran način«<sup>13</sup>. Zbog toga čini se da bi bilo učinkovitije kako za ženu tako i za društvo »da žene (same) kreiraju nova ishodišta, uspostave novi tip odnosa, obrate prioritete koje one identificiraju kao žene«<sup>14</sup>. Dakle, žena treba ponuditi nešto vlastito, nešto novo današnjem suvremenom društvu, jer njezina prirodjena sposobnost više je nego očito potrebna svim izrazima društvenog života.<sup>15</sup> Drugim riječima, kao što smo u podnaslovu istaknuli, radi se o svojevrsnoj rehabilitaciji žene u društvu, odnosno o ponovnoj uspostavi čovječstva u njegovoj dvostrukoj/paritetnoj pozitivnoj dijalektici na svim društvenim razinama. Stoga još jedanput naglašavamo da je u ovom radu riječ o jednom antropološkom promišljanju o originalnosti žene koje ne oduzima temeljnu jednakost i paritet »biti čovjek«. Naprotiv, želja je da se kroz *istovjetnost u različitosti* to »biti čovjek« pokaže još bogatijim. Da bi se to moglo dogoditi, potrebno je ponajprije rehabilitirati ono izvorno i originalno »biti žena«.

## 2. »Specifičnost žene« za društvo

Odmah na početku javlja se logično pitanje: Posjeduje li žena uistinu nešto specifično, nešto svoje, samo njoj vlastito, drukčije od muškarca čime bi mogla etički obogatiti čitavo društvo? Čini se potrebnim prije samog odgovora napomenuti da namjera ovog rada nije stvoriti nove stereotipe, nego osvijestiti potrebu većeg sudjelovanja žena u svim društvenim sferama (kulturi, politici, ekonomiji, obrazovanju) koje preko svojih vlastitih sposobnosti i specifičnosti,

<sup>11</sup> IVAN PAVAO II., *Christifideles laici – Vjernici laici. Apostolska pobudnica o pozivu i poslanju laika u Crkvi i u svijetu* (30. XII. 1988.), Zagreb, 1990., br. 51 (dalje: CL).

<sup>12</sup> U svim dimenzijama života od društveno-ekonomske do društveno-političke mora se poštivati i osobno dostojanstvo žene i njezin poseban poziv. Usp. *Isto*.

<sup>13</sup> GIOVANNI PAOLO II., *Lettera alle donne*, br. 10.

<sup>14</sup> Iris TIĆAC, *Uloga žene u Crkvi i društvu*, 390.

<sup>15</sup> Usp. PAPINSKO VIJEĆE »IUSTITIA ET PAX«, *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, Zagreb, 2005., br. 295.

koje su različite od muškarčevih, mogu kreirati nove stilove društvenog ponašanja.

U tom kontekstu čini se vrijednim spomenuti članak profesorice Marjete Šinko u kojem ona piše o potrebi veće zastupljenosti žena u parlamentu. U članku autorica donosi nekoliko argumenata, poput *argumenta pravednosti*, *argumenta predstavnitstva* itd. Najzanimljiviji za naš rad jest *argument različitosti*, koji pretpostavlja da žene unose novost u učmali politički stil i diskurs te da će se povećanjem njihova broja posljedično promijeniti i sama kvaliteta politike (*argument oživljavanja demokracije*). Istraživanja stajališta javnosti, ali i zastupnika, pokazala su da upravo taj argument dobiva najviše potpore – od žena se očekuje, i njima se pripisuje, transformacija politike.<sup>16</sup> Na sličan način u ovom radu želi se istaknuti što veća potreba uključenosti žene u društvo kao *aktivnog* člana koji preko svoje različitosti, u našem slučaju svoga »genija«, može pridonijeti potrebnoj transformaciji društva.

Ipak, najprije je potrebno ispravno shvatiti različitost uloga jer bi u protivnom žena opet mogla biti diskriminirana i getoizirana u određeni skućeni društveni prostor. Radi pojašnjenja čini se zanimljivim također spomenuti još jedan članak, a to je članak profesorice Nine Pološki u kojem ona piše o karakteristikama »ženskog« i »muškog« stila vođenja poduzeća. Autorica, govoreći o tradicionalnom stilu vođenja poduzeća, ističe da je to »muški stil« koji karakterizira autokratsko vođenje, konkurentski stav prema okolini, moć koja proizlazi iz pozicije u organizaciji, sklonost kritici itd. Nasuprot takvom stilu na temelju anketa autorica znanstveno utemeljuje sve veću potrebu »ženskog stila« vođenja, a to je više demokratski stil, koji potiče veću suradnju, samopoštovanje, moć koja proizlazi iz osobnosti nasuprot autokraciji, itd. Na kraju autorica napominje da su »ženski stil«, odnosno »muški stil« vođenja tako nazvani zbog toga što ih karakteriziraju ponašanja koja se smatraju tipično muškim, odnosno tipično ženskim. Ipak, kako ističe na kraju autorica, to ne znači da je »muški stil« vođenja samo svojstven muškarcima odnosno da »ženski stil« vođenja primjenjuju samo i isključivo žene.<sup>17</sup>

Imajući u vidu dva prethodno spomenuta članka, želi se reći kako namjera ovog rada nije stvaranje dviju krajnjih suprotnosti između žene i muškarca, nego poticaj na veće poštovanje posebnosti, bilo muškarca bilo žene, koje proizlaze iz osobnosti »biti muškarac« i »biti žena«. Drugim riječima, treba voditi

<sup>16</sup> Usp. Marjeta ŠINKO, Žene u parlamentima – globalna perspektiva, u: *Politička misao*, 44 (2007.) 2, 85–86.

<sup>17</sup> Usp. Nina POLOŠKI, »Ženski stil« vođenja. Empirijsko istraživanje primarnih nositelja u hrvatskim poduzećima, u: *Ekonomski pregled*, 54 (2003.) 1–2, 38–54.

računa da razlika između muške i ženske osobnosti ne smije biti precijenjena jer ima isti temelj, a to je dostojanstvo ljudske osobe koje prema kršćansko-biblijskoj antropologiji proistječe iz ontološke datosti »biti na sliku i priliku Božju«. Isto bi tako bilo opasno kad bi ta razlika bila podcijenjena jer »biti na sliku i priliku Božju« ostvaruje se kroz »biti muško« i »biti žensko«. Drugim riječima, postoji reciprocitet spolova koji čini da su određenom spolu pojedine sposobnosti više koncentrirane nego u drugome.<sup>18</sup> Ta postavka nužno ne znači da posebnosti i sposobnosti žene ne posjeduje, u većoj ili manjoj mjeri, i muškarac, kao ni to da su ženine posebnosti manje ili veće u odnosu na muškarčeve. One su jednostavno drukčije: na jedan se način očituju kod žene, a na drugi način kod muškarca (usp. MD 10).

Da bi se ispravno shvatila različitost toga »biti muškarac« i »biti žena« i bez nepovoljnih posljedica za ženu, ona ne smije biti proizvoljno nametnuta od drugoga, nego treba izvirati, kao što smo prethodno spomenuli, iz ontološke datosti »biti žena« i »biti muškarac«.<sup>19</sup> Drugim riječima, treba promišljati o ženi i njezinim posebnostima na temelju »jedinствено dvojne«, antropologije prema kojoj »muško i žensko razlikuju dvije individue istog dostojanstva, no koje ne odražavaju statičnu jednakost, jer ono što je specifično žensko različito je od specifičnog muškog i ta je različitost u jednakosti obogaćujuća i nužna za skladan ljudski život«<sup>20</sup>.

Zato se može reći je da tek priznavanjem istog dostojanstva (to bi trebao biti jamac za potpunu emancipaciju žene), ali i različitosti darova (žena ne može koristiti muškarčeve modele, odnosno brisati potpuno razliku) moguće ostvariti skladnu suradnju između muškarca i žene na svim društvenim razinama,<sup>21</sup> u kojima onda ne bi bili na gubitku ni žene ni muškarci ni društvo.

Na kraju ostaje odgovoriti na početno pitanje: Posjeduje li žena zaista nešto vlastito drukčije od muškarca, što bi moglo etički obogatiti čitavo društvo? Za Ivana Pavla II., nema sumnje da posjeduje. On u *Pismu ženama*, govoreći o doprinosu žene znanstvenom i tehničkom razvoju, ističe kako je još važnija društveno-etička dimenzija »genija žene«, kojemu je čitavo društvo dužnik u velikoj mjeri.<sup>22</sup> Zato poziva »da se s posebnom pozornošću razmišlja o ovoj

<sup>18</sup> Usp. Iris TIĆAC, *Uloga žene u Crkvi i društvu*, 390.

<sup>19</sup> Usp. GIOVANNI PAOLO II, *Lettera alle donne*, br. 11.

<sup>20</sup> PAPINSKO VIJEĆE »IUSTITIA ET PAX«, *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, br. 146.

<sup>21</sup> Usp. Gianna AGOSTINUCCI CAMPANINI, *Donna tra storia e profezia. Percorsi di riflessione sul femminile (1966–1990)*, u: Gianna AGOSTINUCCI CAMPANINI (ur.), *Donna tra storia e profezia*, Roma, 2010., 167.

<sup>22</sup> Usp. GIOVANNI PAOLO II, *Lettera alle donne*, br. 9.



temi 'ženskog genija' ne samo kako bi se ženama priznale crte preciznog Božjeg nacrtu kojeg se prihvaća i poštuje, nego kako bi mu se dalo više prostora u cjelokupnosti društvenog i crkvenog života<sup>23</sup>. Ovakav govor Ivana Pavla II. očituje kako on ne samo u »geniju žene« vidi njezinu specifičnost i vlastitost, nego i novu društveno-etičku snagu. Važnost »genija žene« za društvo također je uočio i papa Benedikt XVI., koji kaže »kako je potrebno da i ženi također bude omogućeno surađivati u izgradnji društva vrednujući njezin specifični 'ženski genij'«<sup>24</sup>.

Na kraju se može reći kako Ivan Pavao II. i Benedikt XVI. jasno pozivaju da se otvori novi prostor za ženu u društvu, osobito za njezin »genij« koji u sebi nosi novi društveno-etički potencijal. Ta spoznaja je važna iz dvaju razloga. Prvo: jer se zna kako etika, koja je stoljećima bila ponajviše plod promišljanja muškarca, ne može u sebi sadržavati univerzalni princip ako u njoj nema doprinosa žene. Drugo: i danas postoje još mnoga neistražena mjesta etičkog promišljanja i tu bi žena mogla dati svoj osobni doprinos.<sup>25</sup>

### 3. Društveno-etički značaj »genija žene«

U prethodnom dijelu mogli smo vidjeti kako za Ivana Pavla II. ali i za Benedikta XVI. žena preko svog vlastitog »genija« predstavlja jednu novu društveno-etičku snagu. Sada se postavlja pitanje u čemu se sastoji društveno-etički značaj »genija žene« i za koje društvene sfere je važan? Smatramo da odgovor možemo nazrijeti ponovno u *Pismu ženama* Ivana Pavla II. Već u prvim brojevima papa iskazuje svoju zahvalu ženi radnici na njezinoj prisutnosti na svim područjima društvenog života, ekonomskog, kulturnog, umjetničkog, političkog. Nadalje, zahvaljuje ženi na njezinu doprinosu neophodnom za razvoj kulture koja je sposobna spojiti razum i osjećaje,<sup>26</sup> na poimanju života uvijek

<sup>23</sup> *Isto*, br. 10.

<sup>24</sup> Usp. BENEDETTO XVI, *Discorso ai partecipanti al convegno internazionale »Donna e uomo. L'humanum nella sua interezza«* (9. II. 2008.) u: [http://www.vatican.va/holy\\_father/benedict\\_xvi/speeches/2008/february/documents/hf\\_ben-xvi\\_spe\\_20080209\\_donna-uomo\\_it.html](http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2008/february/documents/hf_ben-xvi_spe_20080209_donna-uomo_it.html) (15. X. 2012.).

<sup>25</sup> Više o ženi kao posebnom teološko-etičkom subjektu vidi u: Enrico CHIAVACCI, *La donna come soggetto etico*, u: Donatella ABIGNENTE – Maria Antonietta GIUSTI – Nerina RODINO (ur.), *La donna nella Chiesa e nel mondo*, Napoli, 1988., 125–135.

<sup>26</sup> U povijesti se muškarca gledalo kao racionalnog, pravednog, snažnog, a ženu kao emocionalnu, osjetljivu, nježnu. Upravo na karakteristikama koje su se prepisivale muškarcu, uspostavljala se društvena hijerarhija i gradilo se društvo, dok su se ženske karakteristike smatrale društvenim slabostima. No, povijest obilježena ratovima, nasiljem i iskorištavanjem pokazuje da je društvo sve više potrebno ljubavi, a ne samo pravednosti, osjećaja a na samo hladne racionalnosti.

otvorenog smislu za »misterij« te na izgradnji najbogatijih političkih i ekonomskih struktura čovječanstva.<sup>27</sup> Drugim riječima, u svim društvenim sferama ženina prisutnost kao i prisutnost njezina »genija« je bitna.

Nadalje, takvo papino promišljanje o ženi, prema riječima profesorice Iris Tićac, »nasuprot 'kartezijanskom humanizmu' i mentalitetu koji osjećajnost drži slabošću, razum suprotstavlja srcu [...], donosi sliku žene kao stvorenja koje umije povezati 'nježnost i snagu'; žena je stvorenje intuicije i mašte, ali i lucidnog intelekta, sentimenta, ali i snažne volje koja u izvjesnim slučajevima graniči s heroizmom.«<sup>28</sup> U tom kontekstu potreba pomirenja razuma i osjećajnosti, kao i otvorenost misteriju života očituje se veoma važnom, osobito zbog toga što smo svjedoci kako danas apsolutizam tehnike sve više ide prema onesposobljavanju ljudi da zamijete ono što se ne može materijalno opipati.<sup>29</sup> U takvom društvenom i kulturalnom okruženju žena preko svog vlastitog »genija« može dati »dušu« znanosti i tehnici,<sup>30</sup> ali i čitavom društvu jer prema riječima pape Benedikta XVI. »'genij žene' sposoban je osigurati potreban osjećaj za ljudsko«<sup>31</sup>. Upravo u tome očituje se njegova važnost jer čovjek nije samo razumsko i inteligentno biće, nego također iz njegove biti proizlazi potreba da ljubi i da bude ljubljen.<sup>32</sup> Stoga »genij žene« koji se očituje kao sposobnost vidjeti »dalje«, naslutiti, gledati očima srca – a to je danas potrebno čovjeku i društvu – pokazuje se veoma važnim u kreiranju novih društveno-etičkih normi.<sup>33</sup> Tim više jer je na snazi nova individualistička etika koja isključuje riječi besplatnost, ljubav, zajedništvo, žrtva, a kao kriterij djelovanja postavlja vlastite interese, vlastito dobro i osobnu kvalitetu života. Zato i ne čudi da papa Ivan Pavao II. očituje »znakom vremena« prepoznavanje značenja uloge žene za društvo, osobito prepoznavanje

<sup>27</sup> Usp. GIOVANNI PAOLO II, *Lettera alle donne*, br. 2.

<sup>28</sup> Iris TIĆAC, *Uloga žene u Crkvi i društvu*, 389.

<sup>29</sup> Usp. BENEDIKT XVI., *Caritatis in veritate – Ljubav u istini. Enciklika o cjelovitom ljudskom razvoju u ljubavi i istini* (29. VI. 2009.), Zagreb, 2009., br. 77. (dalje: CV).

<sup>30</sup> Usp. Gianna AGOSTINUCCI CAMPANINI, *Donna tra storia e profezia*, 169.

<sup>31</sup> BENEDETTO XVI., *Discorso ai Vescovi del Messico in visita ad limina Apostolorum* (29. IX. 2005.), u: [http://www.vatican.va/holy\\_father/benedict\\_xvi/speeches/2005/september/documents/hf\\_ben-xvi\\_spe\\_20050929\\_ad-limina-mexico-iv\\_it.html](http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2005/september/documents/hf_ben-xvi_spe_20050929_ad-limina-mexico-iv_it.html) (12. I. 2013.).

<sup>32</sup> Usp. Marcela FARINA, *La dottrina Sociale della Chiesa e la posizione della donna nella società italiana* (27. I. 2007.), u: [http://www.chiesacattolica.it/documenti/2007/01/00012394\\_la\\_dottrina\\_sociale\\_della\\_chiesa\\_e\\_la\\_pos.html](http://www.chiesacattolica.it/documenti/2007/01/00012394_la_dottrina_sociale_della_chiesa_e_la_pos.html) (10. X. 2012.).

<sup>33</sup> Usp. Paola BIGNARDI, *Responsabilità e partecipazione della donna all'edificazione della Chiesa e della società*, u: PONTIFICIUM CONSILIUM PRO LAICIS (ur.), *Donna e uomo. L'humanum nella sua interezza*, Roma, 2009., 121.

nja i vrednovanje njezina »genija«.<sup>34</sup> Može se ponovno istaknuti kako se za Ivana Pavla II., kada je riječ o emancipaciji žene u društvu, ne radi samo o činu *pravednosti* nego i o *potrebi*. Veća nazočnost žena u društvu prema njegovim riječima u velikoj mjeri može pridonijeti »uništavanju proturječnosti društva sazdanog isključivo na kriterijima učinkovitosti i produktivnosti, kao i dovesti do redefiniranja sistema u korist onih procesa humanizacije koji ocrtavaju 'civilizaciju ljubavi'«<sup>35</sup>. Ovdje »ljubav« ne treba shvatiti kao puki izraz osjećajnosti, nego, kako donosi *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, »mora se ponovno promisliti u njezinoj istinskoj valjanosti vrhovnog i općeg kriteriji cjelokupne socijalne etike«<sup>36</sup>. Drugim riječima, ljubav treba biti shvaćena kao prva i najvažnija etička norma cjelokupnoga društvenog ponašanja.

Nakon svega dosad rečenog može se primijetiti kako Ivan Pavao II. kvalitete ženinog »genija« – osjećajnost za ono što je ljudsko, postojanost u sposobnosti da se shvati i suoči sa stvarnim društvenim problemima, otvorenost misteriju života, primat ljubavi – uistinu želi inkorporirati u same temelje socijalne etike. Zbog toga se može reći da »genij žene« za Ivana Pavla II., a vidjeli smo dijelom i za Benedikta XVI., postaje žarišna točka oko koje se okupljaju sva promišljanja o poslanju žene u društvu i Crkvi.

No, ovdje treba biti oprezan da se »genij žene« ne bi identificiralo s tradicionalnim ženskim stereotipima, jer sva već nabrojena područja ne oslobađaju muškarca od vlastite odgovornosti. Naprotiv, »genij žene« treba biti shvaćen prvenstveno kao izraz ženstvenosti u njezinu trostrukom sudjelovanju (*munus* – svećenički, proročki i kraljevski) u različitim društvenim područjima (umjetnost, znanost, ekonomija, zdravlje, kultura, politika itd.) u kojima žena preko svojih specifičnih odlika ženstvenosti doprinosi izgradnji i obnovi društva. Na taj način vidimo kako se »genij žene« u prvom redu pokazuje kao vrijednost nezamjenjive ženstvenosti, odnosno nezamjenjivog načina postojanja i djelovanja žene s drugima i sa svijetom.<sup>37</sup>

Postaje, stoga, jasno zašto je važno da se žene uključe i budu prisutne u svim društvenim organizacijama, ali, kako napominje papa Benedikt XVI., ne samo da budu prisutne na marginalnim (a u povijesti se to događalo) nego i na odgovornim društvenim mjestima kako bi mogle preko svoga vlastitog

<sup>34</sup> Usp. GIOVANNI PAOLO II, *Angelus* (23. VII. 1995.), u: [http://www.vatican.va/holy\\_father/john\\_paul\\_ii/angelus/1995/documents/hf\\_jp-ii\\_ang\\_19950723\\_it.html](http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/angelus/1995/documents/hf_jp-ii_ang_19950723_it.html) (20. X. 2012.).

<sup>35</sup> GIOVANNI PAOLO II, *Lettera alle donne*, br. 4.

<sup>36</sup> PAPINSKO VIJEĆE »IUSTITIA ET PAX«, *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, br. 204.

<sup>37</sup> Usp. Enrica ROSANNA, *Donne per il terzo millennio. Problema o risorsa?*, Lecce, 2007., 87.

»genija« ponuditi nove mogućnosti i inspiracije u traženju inovativnih rješenja na svim društvenim razinama.<sup>38</sup> Time kao da želi naglasiti ne samo teorijsku jednakost koja je i ustavom zajamčena, nego i praktičnu jednakost između muškarca i žene u društvu, koju tek treba ostvariti. Na kraju nam ostaje odgovoriti: U čemu se sastoji specifičnost »ženskog genija«, odnosno koje su njegove glavne karakteristike?

#### 4. Karakteristike »ženskog genija«

Već iz prethodnog poglavlja može se nazrijeti da je jedna od glavnih karakteristika »genija žene« ljubav. U apostolskom pismu *Mulieris dignitatem* papa Ivan Pavao II. kaže sljedeće: »Posebno naše vrijeme očekuje da se pojavi onaj genij žene koji će jamčiti osjetljivost za čovjeka, zbog toga što je čovjek, u bilo kojim okolnostima i tako posvjedočiti da je ljubav najveća« (MD 30), jer samo osobe mogu ljubiti i biti ljubljene. To je za Ivana Pavla II. najprije ontološka tvrdnja iz koje onda proizlazi etička (usp. MD 29). Drugim riječima, »genij žene« o kojem govori Ivan Pavao II. otkriva se u zapovijedi ljubavi i to na način da *biti* jednako je *ljubiti*, i obrnuto. Kolika je važnost ljubavi kao normativne kreposti za čitavo društvo, ponovno nam otkriva *Kompendij socijalnog nauka Crkve*: »Da bi društvo učinilo čovječnijim, dostojnijim osobe, potrebno je vrednovati ljubav u društvenom životu – na političkoj, gospodarskoj, kulturnoj razini – pretvarajući je u trajnu i vrhovnu normu djelovanja.«<sup>39</sup> Odnosno, »ljubav mora biti prisutna i mora prožimati sve društvene odnose«<sup>40</sup>. I papa Benedikt XVI. ističe kako je ljubav najizvrsniji put socijalnog nauka Crkve i to ne samo kao načelo odnosa među prijateljima i članovima obitelji nego i kao načelo društvenih, ekonomskih i političkih odnosa (usp. CV 2). Imajući u vidu važnost ljubavi (kao etičke norme) za društvo, onda žena mora biti više ne samo *prisutna* nego i *aktivna* u društvu, posebno stoga što je prva i temeljna karakteristika njezina »genija«, kao što se da zaključiti, ljubav.

Stoga, žena živeći u najdubljem temelju svoj *aktivni* poziv na ostvarenje vlastitog »genija«, istovremeno svjedoči primat osobe, važnost *biti* nad *imati*, što onda stvara potpuno drukčije društvene koordinate ljudskog djelovanja. Nadalje, gledajući povezanost »ženina genija« s ljubavlju, vidimo da njegova vrijednost postoji u umjerenom objektivnom sudu sposobnom u dubini shva-

<sup>38</sup> Usp. BENEDETTO XVI, Discorso al congresso sul ruolo delle donne nella promozione dei diritti umani, u: *L'Osservatore Romano*, 22. III. 2009., 8.

<sup>39</sup> PAPINSKO VIJEĆE »IUSTITIA ET PAX«, *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, br. 413.

<sup>40</sup> *Isto*, br. 581.

titi vlastite međusobne odnose,<sup>41</sup> a najveći temelj odnosa za koji je »genij žene« sposoban jest prihvatiti čovjeka u njegojoj konkretnoj realnosti sa svim njegovim vrlinama i slabostima.

Ta sposobnost prihvatiti čovjeka samo zato što je čovjek proizlazi iz njezina dara majčinstva, ne samo fizičkoga, nego i emocionalnoga i duhovnoga, iz kojeg opet, prema riječima pape Ivana Pavla II., dalje proizlazi velikodušnost, nježnost i okrenutost životu.<sup>42</sup> Može se zaključiti kako papa Ivan Pavao II. preko »genija žene« veže majčinstvo sa ženinom osobnom strukturom koja nadilazi okvire posve biološkog rađanja djece.<sup>43</sup> Iskustvo rađanja, upisano u tijelo žene, u njezinu dušu, ne samo da stvara ljubav sposobnu darovati život, nego kroz njega, kao što smo spomenuli, žena također formira vlastiti stav, odnos i držanje prema drugima. Takvog je mišljenja i Ivan Pavao II. jer materinstvo za njega i u osobnom i u etičkom smislu očituje i značajnu ženinu kreativnost.<sup>44</sup>

Sada je jasno da osim specifičnosti »genija žene« koja se veže uz ljubav, ženin »genij« nosi u sebi također i otvorenost životu (u svim njegovim inačicama) jer prava sebedarna ljubav ne može niti biti drukčija. Drugim riječima, ukoliko je ljubav bitna odrednica ženske naravi, onda se ona mora očitovati u službi života.<sup>45</sup>

Da su za Ivana Pavla II. ljubav i otvorenost prema životu, odnosno izgradnja kulture života, jedne od karakteristika »genija žene«, potvrđuje njegovo obraćanje ženama u kojem ih poziva da »u kulturnom zaokretu u korist života, žene imaju jedinstven i možda odlučujući prostor misli i djelovanja... izraziti istinski ženski genij u svim očitovanjima društvenog života... Pomirite ljude sa životom. Vi ste pozvane da svjedočite smisao autentične ljubavi...«<sup>46</sup>

Prema riječima profesora Ante Mišića, žena u univerzalnom materinstvu priznavajući dostojanstvo muškarca može ga spasiti od njegove centrifugalne

<sup>41</sup> Usp. GIOVANNI PAOLO II, XXX giornata mondiale delle comunicazioni sociali. I Media: moderno areopago per la promozione della donna nella società (24. I. 1996.), u: [http://www.vatican.va/holy\\_father/john\\_paul\\_ii/messages/communications/index\\_it.htm](http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/messages/communications/index_it.htm) (20. IX, 2012.).

<sup>42</sup> Usp. GIOVANNI PAOLO II, Angelus (23. VII. 1995.).

<sup>43</sup> Usp. Iris TIĆAC, Uloga žene u Crkvi i društvu, 389.

<sup>44</sup> »Žena, zahvaljujući naročitom iskustvu materinstva, ima neku posebnu osjetljivost za čovjeka i sve ono što predstavlja njegovo istinsko dobro. [...] velike su mogućnosti u tom području, u vrijeme kad razvoj znanosti i tehnike nije uvijek nadahnut i primjeren pravoj mudrosti, uz opasnost 'dehumanizacije' ljudskog života«, CL 51.

<sup>45</sup> Više o povezanosti »genija žene« uz ljubav, majčinstvo i otvorenost životu vidi u: Marijo VOLAREVIĆ, »Nuovo femminismo« secondo Giovanni Paolo II: La donna nella costruzione di una nuova etica per un nuovo mondo, 132–135.

<sup>46</sup> IVAN PAVAO II., *Evangelium vitae – Evandjelje života. Enciklika o vrijednosti i nepovredivosti ljudskog života* (25. III. 1995.), Zagreb, 32003., br. 99.

težnje.<sup>47</sup> Drugim riječima, žena svojom osjećajnošću za čovjeka u svom samodarivanju može utjecati na potrebnu preobrazbu »muškog univerzuma«, osobito zato što žena »možda više od muškarca vidi muškarca, jer ga gleda srcem neovisno o raznim ideološkim i političkim sustavima, vidi ga u njegovoj veličini i u njegovim granicama«<sup>48</sup>.

Na kraju ovog rada može se činiti da se ovdje možda radi o pretjeranoj romantičarskoj divinizaciji žene, odnosno idealiziranom romantičarskom poimanju njezine ženstvenosti ili još konkretnije njezina »genija«. No, nije li zadaća svakog čovjeka, osobito danas u civilizaciji (pre)naglašene racionalnosti i tehnike i (za)nemarne kulture srca, boriti se za osobu i za sudbinu čovječanstva?<sup>49</sup> Današnje vrijeme u kojemu, svjedoci smo, uspjesi znanosti i tehnike omogućuju dosad neslućeno materijalno stanje, ali koje nažalost jedne povlašćuje a druge potiskuje na rub društva. Takav jednostrani materijalni napredak, prema riječima Ivana Pavla II., često dovodi ljude do gubitka osjetljivosti za čovjeka i čovječanstvo. Upravo zbog toga naše vrijeme, nastavlja papa, potrebno je »genija žene« koji može biti jamac osjetljivosti za čovjeka i čovječanstvo svjedočeci kako »ljubav je najveća« (1 Kor 13,13) (usp. MD 30).

## Zaključak

Iako je u povijesti bilo pogrešnih biblijsko-teološko antropoloških tumačenja odnosa žene i muškarca, novija katolička antropologija je jasna. Žena i muškarac na istom su stupnju dostojanstva ljudske osobe, pa samim time i jednako moralno odgovorni za čovječanstvo. Njih dvoje, koji mogu biti i jedno, pozvani su zajedničkim naporima stvarati odnose poštovanja, povjerenja i recipročnog vrednovanja. Gledajući današnju društvenu situaciju, žena ima specifičan zadatak: oformiti stilove života u kojima će doći do izražaja njezin specifični »genij« te izložiti i izgraditi kulturu koja će s doprinosom ženskog osjećaja moći nadvladati ne samo parcijalne racionalne sheme nego prikupiti i bogatstvo osjećaja za spoznajnu duhovnu stvarnost koja zbog prevlasti apsolutizma znanosti i tehnike ako možda i nije potpuno izgubljena, onda je, slobodno se može ustvrditi, zanemarena.

Zbog toga je veliki zadatak svih društvenih struktura nastojati integrirati »muške vrijednosti« (koje se ne negiraju ženama) sa »ženskim vrijednostima«

<sup>47</sup> Usp. Anto MIŠIĆ, *Feminizam ili poslanje žene*, u: *Nova prisutnost*, 3 (2005.) 1, 55–63.

<sup>48</sup> GIOVANNI PAOLO II, *Lettera alle donne*, br. 12.

<sup>49</sup> Usp. Iris TIĆAC, *Uloga žene u Crkvi i društvu*, 390.

(koje se ne negiraju muškarcima), koje, svjedoci smo, današnje društvo odbacuje smatrajući ih društvenom i kulturalnom konstrukcijom što vodi ne samo prema dekonstrukciji naravi muškarca i žene nego i dekonstrukciji temeljnih društvenih vrednota. Upravo zbog toga specifičnosti i karakteristike »genija žene«, koje su potrebne današnjem suvremenom društvu, su: sposobnost povezati razum s ljubavlju, obnoviti radikalni savez između žene i muškarca u njihovoj istovjetnosti, ali i različitosti te na taj način sudjelovati u izgradnji civilizacije ljubavi i civilizacije života. Na kraju, da ne bi bilo zabune, potrebno je naglasiti da je to zajednički zadatak svake žene i svakog muškarca.

### Summary

#### THE SOCIAL AND ETHICAL SIGNIFICANCE OF THE »GENIUS OF WOMAN« AND ITS FUNDAMENTAL CHARACTERISTICS

Marijo VOLAREVIĆ

Catholic Faculty of Theology, University of Split  
Zrinsko-frankopanska 19, p.p. 329, HR – 21 000 Split  
mvolarevic@kbf-st.hr

*In the four parts of this article the author tries to reflect on the ethical dimension of the »genius of woman«, especially in its importance for the contemporary society. It is a society which is strongly influenced by the ethical individualism, relativism, consumerism, and hedonistic culture, and, as such, it is in a real danger to lose sight of what is the most important; the human being herself/himself. In the first part, the author engages in a critical reflection on the historically marginal social position of women. By comparing it with the contemporary social position of women, which is significantly better (although still not good enough), the author points out that there is still a strong need for the rehabilitation of women in society; that is, the need for a stronger affirmation of women's distinctiveness and specificity. Through her specificity based on her »genius« the woman, as the author points out in the second part of the article, can contribute significantly to a needed social and ethical renewal. In that context, the author specifies in the third and the fourth part of the article exactly what is the social and ethical significance of the »genius of woman« and what are its main characteristics. In that effort, he mainly relies on a number of texts written by John Paul II and Benedict XVI., and he approaches them by using an analytic-synthetic method.*

Key words: society, ethics, patriarchy, emancipation, »woman's genius«, love.